

Studia z Filologii Polskiej
i Słowiańskiej, 50
Warszawa 2015

DOI: 10.11649/sfps.2015.004

Hanna Makurat
(Uniwersytet Gdański)

Wpływy składniowe gwar kaszubskich na lokalną mówną polszczyznę¹

1. Interferencje syntaktyczne – problem opisu

Niniejszy artykuł jest efektem przeprowadzonych w ostatnich latach badań nad interferencjami syntaktycznymi gwar kaszubskich w polszczyźnie. Badania te prowadzone były w 19 miejscowościach, reprezentujących 12 gwar na kaszubskim obszarze językowym, mieszczących się w zasięgu dialektów: północnokaszubskiego (gwara wsi Odargowo, gwara byłacka, gwara wsi Chałupy i gwara luzińska), środkowokaszubskiego (gwara mezowska, żukowska, gwara wsi Lisie Jamy, gwara wsi Klukowa Huta, gwara sulęczyńska) i południowokaszubskiego (gwara lipnicka, bruska, konarzyńska). Analizom poddany został język bilingwalnych informatorów, będących reprezentantami trzech grup pokoleniowych

¹ Niniejszy artykuł został napisany na podstawie badań nad interferencjami polsko-kaszubskimi, które prowadziłam w ramach przygotowywania rozprawy doktorskiej zatytułowanej *Jinterferencjowé przejinaczi ù bilingwalnëch lëdzy w kaszëbsczi spòlëznie*, napisanej pod kierunkiem prof. Jerzego Tredera, obronionej 20 grudnia 2011 r. na Uniwersytecie Gdańskim.

Kaszubów. Łącznie przebadanych zostało 88 osób urodzonych w latach 1913–1950, 1951–1980, 1981–1996. W ramach badań dokonano elektronicznego zapisu (w postaci nagrań) tekstów polskojęzycznych, które w dalszym etapie zostały spisane w transkrypcji półfonetycznej i poddane analizom. Respondenci wypowiedzieli się w języku polskim, jednak w ich mowie pojawiały się cechy składniowe właściwe gwarom kaszubskim, które zostały opisane poniżej.

Analiza polsko-kaszubskich wpływów składniowych pojawiła się dotychczas w pracach Władysława Pniewskiego (Pniewski, 1927, ss. 19–57), Huberta Górnowicza (Górnowicz, 1962, ss. 261–281), Urszuli Wińskiej (Wińska, 1966, 1974) i Edwarda Brezy (Breza, 1971, ss. 42–48), jednak wszystkie te prace dotyczyły języka pisanego. Celem niniejszego artykułu jest zdiagnozowanie i opis wpływu składni kaszubskiej na konstrukcje składniowe potocznego, mówionego, używanego przez Kaszubów języka polskiego, funkcjonującego w kontakcie językowym z kaszubszczyzną. Badania prowadzone były na płaszczyźnie synchronicznej.

Różnice między kaszubskim i polskim systemem syntaktycznym nie są duże, co wiąże się z przynależnością obu tych języków do zachodniosłowiańskiej grupy językowej, a także z ich bliskością terytorialną. Ze względu na brak odpowiednich zabytków językowych trudno jednoznacznie opisać, jaki był pierwotnie kształt kaszubskiej syntaksy, nie ulega jednak wątpliwości, że od wieków mieliśmy do czynienia ze znaczącym wpływem polskiego systemu syntaktycznego na składnię kaszubską, co wynikało z kontaktów ludności kaszubskiej z osobami polskojęzycznymi, a w późniejszym okresie – również z polskojęzycznej edukacji w szkołach oraz używania języka polskiego w Kościele, a także z oddziaływania polskojęzycznej prasy. Liczne podobieństwa obserwowane między polszczyzną a kaszubszczyzną na płaszczyźnie syntaktycznej sprawiają, że zachodzące w obrębie składni interferencje gwar kaszubskich w polszczyźnie są mniejsze niż wpływy językowe w zakresie innych podsystemów języka – fonetyki, morfologii i leksyki.

Przy opisie interferencji gwar kaszubskich w polszczyźnie zachodzących w zakresie systemu syntaktycznego szczególną uwagę należy zwrócić na problem wpływających na siebie odmian językowych, którymi są tutaj różne gwary języka kaszubskiego i potoczna mówiona odmiana języka polskiego. Konfrontacja dwóch języków w odmianach mówionych wiąże się z podobieństwami syntaktycznymi, których źródłem jest istota języka mówionego (Klemensiewicz, 1982, ss. 324–338).

Jak słusznie stwierdza Nina Perczyńska, najbardziej podstawowe i największe różnice między językiem mówionym a pisanym widoczne są na poziomie

składni. Trzeba zwrócić uwagę, że mówiona odmiana języka wiąże się z większą spontanicznością wypowiedzi i pojawiają się w niej tendencje do nadmiernego wykorzystywania pewnych form syntaktyczno-stylistycznego wyrazu, tj. powtórzeń, poprawek czy słów pomocniczych, co daje mówiącemu możliwość lepszego sprecyzowania komunikatu i wypowiedzenia swoich emocji (Perczyńska, 1975, s. 5). Jednocześnie przy porównywaniu dwóch odmian mówionego języka trzeba pamiętać, że język mówiony wiąże się z większą kolokwialnością (Perczyńska, 1975, ss. 6–7), czego nie można uznawać za wynik interferencji.

W niniejszej pracy uwzględnia się fakt, że badaną materię stanowi polszczyzna potoczna. Autorka zdaje sobie sprawę z tego, że wiele notowanych przykładów można by uznać nie za wynik interferencji gwar kaszubskich w polszczyźnie, ale za element polskiego języka mówionego. Jednak w przypadku składni trudno jest wyznaczyć granicę między polskim językiem mówionym a naleciałościami kaszubskimi. Liczba odnotowanych przykładów pokazuje z pewnością, że zakres określonych zjawisk językowych jest tutaj większy niż w potocznym języku polskim.

Wpływ kontaktów językowych kaszubszczyzny z polszczyzną na przekształcenia składni przejawia się w analizowanych polskojęzycznych wypowiedziach informatorów przede wszystkim w postaci zmian w zakresie rekcji czasownika, zmian w zakresie form z przyimkami, a także w postaci naruszeń poprawności polszczyzny podczas tworzenia struktur zdań złożonych i związanych z tym problemem zmian w zakresie używania właściwych wskaźników zespolenia. W badanym materiale językowym mamy też do czynienia ze stosowaniem dopełniacza częściowego, z typowym dla kaszubszczyzny powtarzaniem podmiotu, a także z częstym stosowaniem przydawki wyrażonej zaimkiem wskazującym. Trzeba jednak zauważyć, że trzy ostatnie wymienione cechy są też charakterystyczne ogólnie dla mówionej odmiany języka, zatem trudno rozstrzygnąć, w jakim stopniu wiążą się one z wpływem kaszubskim.

2. Zmiany w zakresie rekcji czasownika

Rekcja to relacja, w której składnik nadrzędny wymaga określonej formy od członu podrzędnego. Jak wykazuje Marek Cybulski w swojej monografii zatytułowanej *Rząd czasowników w kaszubszczyźnie*, często istnieją rozbieżności między syntaktycznymi wymaganiami czasownika w związku rządu w polszczyźnie i kaszubszczyźnie (Cybulski, 2001).

W analizowanych w niniejszym artykule wypowiedziach respondentów w polskojęzycznych zdaniach nieraz wykorzystywana była kaszubska rekcja czasownika. Należy jednak zwrócić uwagę, że charakterystyczna dla kaszubskich wypowiedzi rekcja czasownika często właściwa jest także mówionemu językowi polskiemu, w niektórych przypadkach trudno zatem stwierdzić, czy mamy tu do czynienia z rzeczywistymi interferencjami gwar kaszubskich w polszczyźnie, czy też z potocznym mówionym językiem polskim. Wziąwszy pod uwagę podobieństwa między gwarami kaszubskimi a polską mówioną odmianą języka, wymienia się poniżej zmiany w rekcji czasownika, które zostały tutaj uznane za wynik wpływu kaszubszczyzny. W polskojęzycznych tekstach informatorów w licznych zdaniach odnotowano właściwe kaszubskim gwarom archaiczne konstrukcje z rządem biernikowym czasownika w miejsce właściwego polszczyźnie rządu dopełniaczowego: *dop' ilnuje jou* (SM 1927, Lisie Jamy²), *dopilnować kogoś, coś* (B.) zamiast *dopilnować kogoś, czegoś* (D.); odrębnej uwagi wymaga przykład z negacją, w którym użyto rządu biernika: *żeby ten guos nie stracili* (JK 1967, Lisie Jamy), *nie stracić coś* (B.) zamiast *nie stracić czegoś* (D.); najczęściej zmiana rządu dopełniaczowego na biernikowy wiązała się też z zamianą przyimka *do* na przyimek *w*: *f ten tależ' byuo vlane* (MA 1929, Lisie Jamy), *włać w coś* (B.) zamiast *włać do czegoś* (D.); *fsypali jenčm' jeńni kašə f to* (CB 1943, Budy), *wsypać w coś* (B.) zamiast *wsypać do czegoś* (D.); *vešed v uuš'ko* (MA 1929, Lisie Jamy), *wejść w łóżko* (B.) zamiast *wejść do łóżka* (D.); *byua sūoma vuož'ona v uuš'ko* (MA 1929, Lisie Jamy), *włożyć w coś* (B.) zamiast *włożyć do czegoś* (D.). Odnotowano też przykłady, w których rząd narzędnikowy czasownika został zastąpiony właściwym gwarom kaszubskim rządem biernikowym z przyimkiem *w*: *my tam f patokax | nie | f krovy rob' ili* (MA 1929, Lisie Jamy), *robić w coś* (B.), zamiast *robić czymś* (N.); *[byuo] f krovy orane* (MA 1929, Lisie Jamy), *orać w coś* (B.) zamiast *orać czymś* (N.). W odniesieniu do czasownika *szukać* pojawiła się znana kaszubskim gwarom konstrukcja narzędnikowa z przyimkiem *za* w miejsce właściwej literackiej polszczyźnie konstrukcji dopełniaczowej: *kto za tak' im šukaū* (BL 1923, Lipnica), *szukać za czymś* (N.) zamiast *szukać czegoś* (D.). Natomiast w odniesieniu do czasownika *czekać* zarejestrowano rząd biernikowy bez przyimka zamiast właściwej polszczyźnie biernikowej konstrukcji z przyimkiem *na*: *žrebak po prostu ž'echo č'eka* (SK 1941, Lisie Jamy), *czekać coś* (B.) zamiast *czekać na coś* (B.).

² Przy każdym przykładzie znajduje się odwołanie do informatora: inicjały imienia i nazwiska respondenta, data jego urodzenia i miejscowość, w której mieszka.

3. Wpływy w zakresie właściwego kaszubszczyźnie użycia przyimków

Część przyimków jest wspólna dla polszczyzny i kaszubszczyzny, niektóre charakterystyczne są tylko dla języka polskiego albo dla języka kaszubskiego, jest też spora grupa przyimków, które występują w obu tych językach, ale pełnią w nich inne funkcje. W analizowanych polskojęzycznych tekstach w wyniku interferencji gwar kaszubskich w polszczyźnie respondenci nieraz zastępują polskie przyimki odpowiednimi kaszubskimi formami bądź też stosują znane polszczyźnie przyimki w ich funkcji właściwej dla kaszubszczyzny. W polskojęzycznych wypowiedziach informatorów zarejestrowany został dwukrotnie tylko jeden kaszubski przyimek, zupełnie obcy polszczyźnie: *òb*; o przyimku tym pisała Małgorzata Milewska (Milewska, 1994, ss. 169–172); na język polski przyimek ten może być tłumaczony jako ‘przez’ lub ‘na’; w wyniku interferencji jego forma pojawiła się w następujących polskojęzycznych fragmentach tekstów: *xuɛc ɹɛb noc byɹa* (KO 1927, Mezowo), *u nas ob lato jest ful mɹuxuf* (MG 1968, Lisie Jamy). Przyimek *bez* znany jest językowi zarówno polskiemu, jak i kaszubskiemu, w obu z nich może on mieć znaczenie braku, nieistnienia czegoś, jednak w kaszubszczyźnie dialektalnej, zwłaszcza na obszarze gwar centralnych i południowych, zakres użycia tego przyimka jest szerszy – bywa on używany w takim znaczeniu jak polskie ‘przez’³. Na skutek interferencji forma ta została zarejestrowana w polskojęzycznym tekście w tym ostatnim znaczeniu: *ja skakaɹ bes te plity* (SK 1941, Lisie Jamy). Przyimek *za* również funkcjonuje w obu językach, w polszczyźnie i kaszubszczyźnie, lecz w języku kaszubskim ma on większy zakres; w wyniku wpływów gwar kaszubskich w polskojęzycznych tekstach informatorów użyto przyimka *za*, który pojawił się w konstrukcjach będących kalkami niemieckich struktur z przyimkiem *nach*: *ńeras muše za ńim’i gońić z m’jotɹom* (KM 1962, Lisie Jamy), *kto za tak’im šukaɹ* (BL 1923, Lipnica). Za wpływ kaszubski trzeba by też uznać pojawienie się w wypowiedzi informatora przyimka *wedle* ‘według’: *v domu ona tam dostańe vedle...* (LIII, SM 1927, Lisie Jamy)⁴; przyimek ten nie jest zupełnie obcy polszczyźnie, jest on jednak w języku polskim formą przestarzałą, tak więc wydaje się, że pojawienie się go w odnotowanym wyżej fragmencie to wynik interferencji gwary kaszubskiej w polszczyźnie, a nie rodzima forma polska.

³ Stosowanie przyimka *bez* w znaczeniu ‘przez’ znane jest też gwarom polskim.

⁴ Cytuje się tutaj tylko fragment zdania, ponieważ nie zostało ono dokończony przez informatora.

Ponadto w polskojęzycznych wypowiedziach respondentów odnotowano przykłady konstrukcji syntaktycznych, w których mimo utrzymania właściwej rekcji czasownika dochodzi do zmiany przyimka pod wpływem kaszubszczyzny; w analizowanych tekstach odnotowano przyimek *w* zamiast *na*: *f spotku tam byyy tak'e belk'i* (MA 1929, Lisie Jamy) oraz przyimek *od* w miejsce *z*: *gnuj vyž'uce ot xlèva* (SK 1941, Lisie Jamy).

4. Wpływy kaszubskie w zakresie użycia wskaźników zespolenia

W zdaniach złożonych relacje syntaktyczne między wypowiedziami pojedynczymi są wyrażane przez wskaźniki zespolenia. Można wyróżnić dwa rodzaje wskaźników zespolenia: wyrazowe i wymawianiowe. W funkcji wyrazowych wskaźników zespolenia mogą wystąpić spójniki, zaimki względne lub – rzadziej – partykuły. Niektóre wyrazowe wskaźniki zespolenia występujące w języku kaszubskim są też właściwe polszczyźnie, część ma w obu językach inną postać fonetyczną, inne wskaźniki zespolenia mają w obu językach odmienne funkcje. Ponadto notowane są w kaszubszczyźnie wyrazy, będące wskaźnikami zespolenia, które są zupełnie obce polskiemu systemowi językowemu.

W polskojęzycznych tekstach informatorów zarejestrowano jeden wskaźnik zespolenia właściwy kaszubszczyźnie, a nieznanym językowi polskiemu: *le* – w języku kaszubskim wyraz ten może nie tylko występować w funkcji partykuły, lecz także pojawiać się jako spójnik w wypowiedzeniach współrzędnych przeciwstawnych, i w tym właśnie znaczeniu został on odnotowany jako wynik wpływu kaszubszczyzny w mowie jednej respondentki: *bo tak tam by níxt né pš'iš'et | le na te tańce* (ZW 1936, Lisie Jamy).

Innymi przykładami interferencji gwar kaszubskich w polszczyźnie są odnotowane w tekstach respondentów formy wskaźnika zespolenia *co* wspólnego dla kaszubszczyzny i polszczyzny, który jednak w polskojęzycznych wypowiedziach wystąpił w funkcjach właściwych językowi kaszubskiemu. Wyraz *co* ma w kaszubszczyźnie szerszy zasięg niż w polszczyźnie; w wyniku interferencji gwar kaszubskich w polszczyźnie zaimek ten pojawia się w polskojęzycznych tekstach respondentów w następujących wypowiedzeniach: a) w wypowiedzeniach podrzędnych dopełnieniowych: *Ale teš pšyxožoŭ tacy ružni ma... maruži | co po prostu né v'jezoŭ | co xcom | né v'jezoŭ | po co pšyšli do tego sklepŭu* (KM 1962, Lisie Jamy); b) w wypowiedzeniach podrzędnych porównawczych: *u tego | tego niemca*

vuaściv' je ja se ne m' jajem zle | bo ja dostajem do jezeña tyle | co ja xciaujem do oporu tak (SM 1927, Lisie Jamy); c) w wypowiedzeniach podrzędnych okolicznikowych celu: no ji tam otcep'ini se kuaże | xto v' jencej tam vuoż'i | ti pare gros'i s k'eš'eni vyciongne no ji | co možna by se bav'iu jak najduużej (JK 1967, Lisie Jamy); d) w wypowiedzeniach podrzędnych przydawkowych⁵: ale p' josenk'i | bo majom tak'e te staro | naše tak'e te starodavne z mojix | co ja pam' jentam lat som (BA 1929, Mezowo); i temu te torty sou może se ružnou ot tyx | co k'edyś (TS 1959, Glinicz); poŭova zešli se | co ktuż'i pracovali (SM 1927, Lisie Jamy); tak'i | co tam byu mauy | maue gospodarstfo | to ne (MA 1929, Lisie Jamy); ten | co jexau s p' jelgż' imkum | ten kuuc'er (ZW 1936, Lisie Jamy); ale teš pšyxożou tacy ružni maruži | co po prostu ne v' jezou | co xcom | ne v' jezou | po co pšyšli do tego sklepuu (KM 1962, Lisie Jamy); no neras se traf'i tak'i jeden | co potraf'i nakšyč'eć | drug'emu ne jiže dogożić | tšeci tam pšeb' jera i fšysko xfyta (KM 1962, Lisie Jamy); ci | co som v domu (MM 1937, Klukowa Huta); tyx | co to ježžili | to fuč'erov' je na nix muv'ili (RS 1945, Klukowa Huta); ten | co to jexau (RS 1945, Klukowa Huta); i s tego so uušauo puešfa | v' ješ | puešfa | co je (BL 1923, Lipnica); bo to byli sošeži tamtyx | co marek m' jaju tou žone (CB 1943, Budy); b' jelava ona z domu byua | ale ne tego | co xamermuyn | co tam ma ten tartak | ino tam tyx drug'ix | co ten bręza je żonaty do nix (CB 1943, Budy); byuo luži | co um' jerauo (SC 1940, Czapiewice); ji tšeba byuo tak ta zura | co je | okouo tak'im šceg'em (RS 1959, Czapiewice); po tyx festivalax v brusax | co ostatnio byuy ten (BR 1983, Czapiewice). W rozdziale tym pomija się natomiast wpływy kaszubskie polegające na użyciu wskaźników zespolenia, które występują w polszczyźnie i kaszubszczyźnie w takiej samej funkcji, ale mają różną postać fonetyczną. Interferencje tego typu traktowane są jako interferencje fonetyczne, nie składniowe.

5. Występowanie dopełniacza cząstkowego

Kategoria partytywności jest naturalna dla języków słowiańskich (Rudnik-Karwatowa, 1992, ss. 119–130). W składni języka kaszubskiego systemowym wykładnikiem tej kategorii jest dopełniacz cząstkowy (*genetivus partitivus*), który znany jest też polszczyźnie. Z użyciem dopełniacza

⁵ Zaimek względny *co* w wypowiedzeniach podrzędnych przydawkowych jest też używany w potocznym języku polskim, jednak zostaje on tutaj odnotowany w powyższej funkcji z tego względu, że w kaszubszczyźnie takie użycie zaimka *co* jest właściwe normie literackiej, a ponadto zaimek pojawiający się w tej funkcji jest w języku kaszubskim często używany.

cząstkowego mamy do czynienia wówczas, gdy czasownik obejmuje tylko część przedmiotu, do którego się on odnosi (Cybulski, 1989, ss. 23–25). Jak podaje Friedrich Lorentz, *genetivus partitivus* w kaszubszczyźnie jest używany przy: a) superlatywach; b) liczebnikach porządkowych; c) liczebnikach głównych od *piãc* i przy liczebnikach zbiorowych; d) przy czasownikach oznaczających pożądanie, szukanie, czekanie, pragnienie, łakomienie się, chcenie, przy czasowniku *slëchac*, przy czasownikach oznaczających używanie, jedzenie, picie, dawanie, branie, mienie, niesienie, napełnianie, dla wyrażenia masy itp., a także przy czasownikach z prefiksem *na-*; e) przy rzeczownikach, zaimkach, przysłówkach, które oznaczają masę czy miarę (Lorentz, 1962, ss. 1091, 1093–1094). W polskim języku literackim *genetivus partitivus* stał się już archaizmem, ale wciąż jest on notowany w potocznym języku i w gwarach polskich. Jak pokazują badania Marka Cybulskiego, w języku kaszubskim dopełniacz cząstkowy jest formą powszechnie używaną, stanowi często notowaną cechę syntaktyczną języka licznych literatów kaszubskich (Cybulski, 1989, ss. 23–35), a także w szerokim zakresie funkcjonuje w gwarach kaszubskich. Zarejestrowane w polskojęzycznych wypowiedziach respondentów formy dopełniacza cząstkowego należy zatem uznać za wynik wpływu gwar kaszubskich na polszczyznę: *vengla maŷo kto kupovau* (LP 1954, Odargowo), *mleka še f ten tależ' byŷo vlane* (MA 1929, Lisie Jamy), *vzeli gruś' kuf' urvali* (MA 1929, Lisie Jamy), *xleba albo droż'ż'ufk'i tam na sf' jenta tam še komuś zańiosŷo* (ZW 1936, Lisie Jamy), *xleba ma v zapaše* (KM 1962, Lisie Jamy), *tšeba dać tam č'asta* (JK 1967, Lisie Jamy). Użycie dopełniacza cząstkowego zostało zarejestrowane na północnych i środkowych Kaszubach, w Odargowie i Lisich Jamach, a więc na obszarze, gdzie kaszubszczyzna najslabiej jest spolonizowana.

6. Powtarzanie podmiotu

Częste powtarzanie podmiotu, zwłaszcza podmiotu wyrażonego zaimkiem, jest właściwe dla ogólnie rozumianego języka mówionego, także dla mówionej potocznej polszczyzny. W kaszubszczyźnie z podwójnym podmiotem mamy do czynienia zarówno w mówionej, jak i w pisanej odmianie. Dodatkowo można mówić o pewnej systemowości używania podwójnego podmiotu w języku kaszubskim i o pewnych zasadach jego zastosowania w tym języku. Trudno rozstrzygnąć, czy pojawianie się podwójnego podmiotu w polskojęzycznych

wypowiedziach respondentów można uznać za wynik interferencji kaszubskich gwar w polszczyźnie. Nina Perczyńska w swojej pracy wykazała, że powtarzalność różnych elementów wyrazowych w wypowiedzi jest charakterystyczna dla polskiego języka mówionego (Perczyńska, 1975, ss. 24–31, 57–60). Jednak biorąc pod uwagę pewną systemowość tego językowego zjawiska w kaszubszczyźnie opisuje się to zagadnienie w niniejszej pracy jako skutek wpływu gwar kaszubskich, choć trzeba podkreślić, że są to interferencje wątpliwe.

W wyniku wpływu gwar kaszubskich na polszczyznę w wypowiedziach informatorów notuje się pewną systemowość w używaniu podwójnego podmiotu. W badanych tekstach zostały zarejestrowane następujące rodzaje użycia powtórzonego podmiotu: a) podwójny podmiot – wyrażony dwoma zaimkami bądź też rzeczownikiem i zaimkiem: *tak oni pracujum te żećak'i* (HL 1957, Odargowo), *tedy ten se vycofa ten rzeń ze śrotka* (JD 1948, Starzyno), *i one | te naprężena zg'inum* (ZM 1963, Starzyno), *naučićel to on m'jau tak'i k'ijek rurkov'i* (WK 1917, Luzino), *ten knot ten nacongnoū tej nafti* (KO 1927, Mezowo), *p'jec ma | ten tutaj ma dva dna* (BA 1929, Mezowo), *śnadañovi pap'jer ten bæ biu za grab'i* (BA 1929, Mezowo), *i tam moja synovy | ta jom tam fšysko zrob'i to*. (SM 1927, Lisie Jamy), *ten | co jexau s p'jelgž'imkum | ten kuuč'er* (ZW 1936, Lisie Jamy), *tfoja sostra stars'a | maugoša | jak ja tu jexauem tu f to pole | ona zafš'e ućekaua* (SK 1941, Lisie Jamy), *no ji povoli č'uo'jek se tūč'e do tej sm'jerći | nie | a ta nas nie rozuonč'i | ona fš'istk'ix znajže* (SK 1941, Lisie Jamy), *na pšykuat pšyxoži tak'i klient | on ješče xleba ma v zapase | ale on coženne rano pšyxoži | bo on musi kup'ic xlep i buuk'i* (KM 1962, Lisie Jamy), *ona tylko | jak se fkuży | ftedy mama z m'jotl'ik'em gaña po kuxnii* (AM 1992, Lisie Jamy), *mama | jak se fkuży | to ona tylko gada* (AM 1992, Lisie Jamy), *ta tego bruśc'ego żona ta m'je znaua* (CB 1943, Budy); b) podmiot wyrażony nieobligatoryjnym zaimkiem osobowym; zaimek osobowy nie jest eliminowany, mimo że nie jest on konieczny dla poprawnej konstrukcji zdania (możliwe byłoby zamiast tego zdanie z podmiotem domyślnym, wyprowadzonym z formy predykatu); w analizowanych tekstach odnotowane zostały 203 przykłady użycia podmiotu wyrażonego nieobligatoryjnym zaimkiem osobowym, jednak ze względu na obszerność materiału ilustracyjnego i ograniczenia miejsca przywołane są tutaj tylko wybrane przykłady: *ja to podgževam denaturatem* (JD 1948, Starzyno), *mamy my do was podjexac* (MB 1988, Starzyno), *ja zafše stav'jauem pytañe* (FS 1940, Luzino), *ja teš mam rob'jone* (BA 1929, Mezowo), *ja se nie m'jauem źle* (SM 1927, Lisie Jamy), *ty muv'iuas* (RS 1945, Klukowa Huta), *ty suuxaj* (CB 1943, Budy), *my mamy taće šmatā* (CB 1943, Budy), *my teras nie użyvamy* (LS 1953, Czapiewice), *vy tu dobže żyjeće* (UB 1947, Konarzyny).

7. Częste używanie przydawki wyrażonej zaimkiem wskazującym

W języku kaszubskim mamy do czynienia z częstym używaniem przydawki wyrażonej zaimkiem wskazującym; Marek Cybulski i Róża Wosiak-Śliwa piszą nawet o jej nadużywaniu (Cybulski & Wosiak-Śliwa, 2001, s. 187). Jerzy Treder w *Gramatyce kaszubskiej* dopatruje się w częstym używaniu zaimków wskazujących nawiązania do rodzajników nieokreślonych, co można uznać za interferencje niemczyzny w gwarach kaszubskich (Breza & Treder, 1981, ss. 152–153). Jak słusznie wykazuje Nina Perczyńska, częste stosowanie zaimków deiktycznych i anaforycznych jest charakterystyczne dla języka mówionego, a ze względu na nadmiar ich używania bywają one nazywane też zaimkami pleonastycznymi (Perczyńska, 1975, s. 39). Jednocześnie trzeba zwrócić uwagę, że w przypadku używania przydawki wyrażonej zaimkiem wskazującym, notowanej w polskojęzycznych tekstach mieszkańców Kaszub, trudno jest jednoznacznie rozstrzygnąć, czy mamy do czynienia z interferencjami gwar kaszubskich w polszczyźnie, czy też należałoby to zjawisko opisywać jako cechę polskiego języka mówionego. Uwzględniając jednak wysoką frekwencję zarejestrowanych przykładów użycia przydawki wyrażonej zaimkiem wskazującym, trzeba to zjawisko językowe w pewnym stopniu uznać za wynik wpływu gwar kaszubskich.

Mimo oczywistych zastrzeżeń odnotowane w polskojęzycznych wypowiedziach informatorów formy przydawki wyrażonej zaimkiem wskazującym uznaje się tutaj za przykłady pojawiające się pod wpływem wzorców kaszubskiej składni. Łącznie w badanych tekstach polskojęzycznych zarejestrowane zostały 834 przykłady przydawki wyrażonej zaimkiem wskazującym, jednak ze względu na obszerność materiału ilustracyjnego i ograniczenia miejsca przywołane zostaną tutaj tylko niektóre z nich: *to som tak'e penčk'i one som tak'e podobne penčk'i jagby še ne rozv'ineuy te peučk'i te penčki še općina* (RO 1978, Odargowo), *no byu ješće tak'i zvyčaj no częstovańa tam tyx xozoncyx* (ZM 1963, Starzyno), *ońi xćeli to fprovażić ten kašupsk'i język* (IK 1933, Chałupy), *a tu tak'e coš biyo tak'e blašan'e i tak'i uepek i f tim uepku byua żura taka puaska ji tam byu tak'i dax* (KO 1927, Mezowo), *kaše čy tak'e tjušće juš na oleju | žeby on ne byu tak'i tjuusty* (TS 1959, Glinicz), *byuy zrob' jone tak'e s tak'ego dževa te | te | jak my to muv'ili | żebra | i na v' jexš tak'e kempy učente s tego* (MA 1929, Lisie Jamy), *puša s flak'em to som tak'e živne psy | bo one cuk'er z ręk'i jezom | te fšysk'e bumk'i* (AM 1992, Lisie Jamy), *to taka š'tanga pšez żure do stodouy š'ua | i tam byu tak'i*

kš' ižak i do tej maš'iny (RS 1945, Klukowa Huta), ftedy to fak'e plony i to byuø skųadane f kupk'i to šano (CH 1921, Chošnica), zavarų s tima v' jelkopolanama ta uumųeva f tim kępnę (SK 1947, Sulęczyño), no ji ftedy vųašńę ći jego roźice tego brus'ego juzva ći roźice byli na tym veselu (CB 1943, Budy), ja tak'im źeck'em moźe byuø p'jetnašće lat jak ona tam s tom uafkom xoźiųa (CB 1943, Budy), ftix starix domax byuø tak'e vyćente | Ńę || dekel taći (SS 1930, Brusy), ješće byuø tak'e rob'jone dla źęći tak'e kugle | to šę nazyvaųo | tak'e malutk'e | tak'e jagby buųk'i | tak'e v'jenkše | s tego ćasta byuø vźente (BB 1948, Konarzyńy), jest taka kana dvuźestolitrova | do kturęj to mleko fpųyva.

Podsumowanie

Procesy interferencyjne gwar kaszubskich w polszczyźnie rejestrowane na płaszczyźnie syntaktycznej naleźy uznać za interferencje najbardziej wątpliwe, kiedy zestawia się je z interferencjami zachodzęcymi na poziomie fonetyki, morfologii i leksyki. Pewne zjawiska językowe uznane w niniejszej pracy za przykłady wpływu gwar kaszubskich (dopełniacz cząstkowy, powtarzanie podmiotu, częste używanie przydawki wyrażonej zaimkiem wskazującym) można by było interpretować jako wewnętrzne cechy polskie, będące wynikiem używania przez badane osoby potocznej odmiany języka. Wszak badaną materię jest tutaj potoczna, a nie literacka standardowa polszczyźna. A jednocześnie w przypadku systemu syntaktycznego niemożliwym wydaje się dokonanie precyzyjnego podziału na przykłady będące wynikiem używania potocznego mówionego języka polskiego i przykłady, które pojawiły się w mowie respondentów na skutek wpływów gwar kaszubskich. W związku z tą trudną do precyzyjnego rozpatrzenia specyfiką interferencji składniowych w przedstawionej pracy została przyjęta metoda uwzględniania wszelkich przykładów wpływów językowych na płaszczyźnie syntaktycznej (w niniejszym artykule wiele przykładów pominięto ze względu na ograniczenia miejsca). Taka metodologia umożliwiła pokazanie, że zasięgi przedstawianych zjawisk językowych jest większy niż w polszczyźnie potocznej. Ponadto oprócz wymienionych powyżej cech składniowych, które są właściwe też dla potocznego języka polskiego, w analizowanym materiale odnotowane zostały przykłady zjawisk typowych dla kaszubskiej syntaksy. W mowie respondentów urodzonych między rokiem 1913 a 1950, a incydentalnie też u osób urodzonych między rokiem 1951 a 1980 pojawiają się przykłady zastosowania kaszubskiej rekcji czasownika. Właściwe dla kaszubszczyźny

formy przyimków często są notowane w mowie najstarszych informatorów, choć incydentalnie pojawiają się one też w wypowiedziach przedstawicieli średniego i najmłodszego pokolenia. Ponadto w mowie respondentów urodzonych w latach 1913–1950 notowane są formy z przyimkami, które, choć właściwe są zarówno polszczyźnie, jak i kaszubszczyźnie, w analizowanym materiale zostały użyte w nieznanym językowi polskiemu, a typowych dla kaszubszczyzny strukturach syntaktycznych. Natomiast interferencje w zakresie używania właściwych językowi kaszubskiemu wskaźników zespolenia zachodzą jedynie w mowie najstarszego i średniego pokolenia.

Na koniec warto też odnotować, że, jak wykazały szerzej prowadzone przeze mnie badania, na kaszubskim obszarze językowym interferencje syntaktyczne to jedynie wpływy gwar kaszubskich na polszczyznę, nie zostały natomiast zarejestrowane interferencje o przeciwnym kierunku, co najpewniej wynika z większego występowania w kaszubszczyźnie cech syntaktycznych właściwych mówionej odmianie języka.

Bibliografia

- Breza, E. (1971). Niektóre częstsze błędy językowe: pokłosie polonistycznej pracy instruktażowej w powiecie kościerskim. *Polonistyka*, 24(1), 42–48.
- Breza, E. & Treder, J. (1981). *Gramatyka kaszubska: zarys popularny*. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Oddział Miejski w Gdańsku.
- Cybulski, M. (1989). Genetivus partitivus w kaszubskich tekstach literackich. *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Filologia Polska. Prace Językoznawcze*, 15, 23–28.
- Cybulski, M. (2001). *Rząd czasowników w kaszubszczyźnie*. Rumia: Wydawnictwo „Rumina”.
- Cybulski, M. & Wosiak-Śliwa, R. (2001). Składnia kaszubska. W E. Breza (Red.), *Kaszubszczyzna. Kaszëbizna* (ss. 61–70). Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej. (Najnowsze dzieje języków słowiańskich).
- Górniewicz, H. (1962). Błędy językowe o podłożu gwarowym u dzieci sztumskich. *Gdańskie Zeszyty Humanistyczne*, (8/10), 261–281.
- Klemensiewicz, Z. (1982). *Niektóre właściwości syntaktyczne chłopskiej mowy potocznej*. W Z. Klemensiewicz, *Składnia, stylistyka, pedagogika językowa* (ss. 324–338). (A. Kałkowska, Red.). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lorentz, F. (1962). *Gramatyka pomorska*. (M. Rudnicki, Tłum. & Posłowie, P. Smoczyński, Opr. indeks wyrazów i form) (T. 3, Cz. 3: *Fleksja*, Cz. 4: *Składnia*). Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

- Makurat, H. (2011). *Jinterferencjowé przejinaczi ù bilingwalnëch lëdzy w kaszëbsczi spòlëznie* [Nieopublikowana rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. J. Tredera]. Uniwersytet Gdański, Gdańsk.
- Milewska, M. (1994). O kaszubskim przyimku temporalnym o/ob na tle innych języków zachodniosłowiańskich. *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Językoznawcze, 19–20*, 169–172.
- Perczyńska, N. (1975). *Wybrane cechy składniowo-stylistyczne polszczyzny mówionej: na materiale gwary północnomazowieckiej wsi Szczutowo i okolic*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Pniewski, W. (1927). Błędy językowe w zadaniach młodzieży polskiej w Gdańsku w świetle dialektów pomorskich i języka niemieckiego. *Rocznik Gdański*, 19–57.
- Rudnik-Karwatowa, Z. (1992). O kategorii partytywności w językach słowiańskich. W I. Grek-Pabisowa & L. N. Smirnow (Red.), *Synchroniczne badania porównawcze systemów gramatycznych języków słowiańskich: zbiór studiów* (ss. 119–130). Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, „Omnitech Press”.
- Wińska, U. (1966). *Błędy językowo-stylistyczne uczniów szkół podstawowych województwa pomorskiego* (Cz. I i II). Gdańsk: Katedra Metodyki Języka Polskiego WSP.
- Wińska, U. (1974). *Błędy językowo-stylistyczne uczniów szkół podstawowych województwa pomorskiego* (Cz. III i IV). Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.

Syntactic influences of Kashubian dialects on local Polish speech

Summary

This article is the result of field research conducted in the Kashubian language area. The analysis of the Polish texts acquired during the research showed that on the syntactic plane there is an interference of the Kashubian dialects in the Polish language. As a result of the Kashubian dialects' impact on spoken Polish, the following phenomena were revealed in the informants' statements: changes in verb government, the use of prepositions characteristic of Kashubian, and the influence of Kashubian-specific use of conjunction indicators. However, it is uncertain whether the use of *genetivus partitivus*, the frequent repetition of the subject, and the frequent use of the attributive expressed by an indicating pronoun, can be considered as interferences of Kashubian dialects in the Polish language because these features are also characteristic of everyday Polish.

Wpływy składniowe gwar kaszubskich na lokalną mówioną polszczyznę

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest wynikiem badań terenowych przeprowadzonych na kaszubskim obszarze językowym. Analiza uzyskanych w wyniku badań tekstów polskojęzycznych wykazała interferencje gwar kaszubskich w polszczyźnie na płaszczyźnie składniowej. W wyniku wpływu gwar kaszubskich na mówiony język polski w wypowiedziach informatorów odnotowano zmiany w zakresie rekcji czasownika, wpływy w zakresie właściwego kaszubszczyźnie użycia przyimków oraz wpływy w zakresie użycia wskaźników zespolenia. Niepewne jest natomiast, czy za interferencje gwar kaszubskich w polszczyźnie można uznać użycie dopełniacza cząstkowego, częste powtarzanie podmiotu i częste użycie przydawki wyrażonej zaimkiem wskazującym, właściwości te charakterystyczne są bowiem również dla potocznej polszczyzny.

Keywords: language interferences; linguistic influences; Kashubian dialects; syntax

Słowa kluczowe: interferencje językowe; wpływy językowe; gwary kaszubskie; składnia

Hanna Makurat, University of Gdańsk
Correspondence: hanna.makurat@gmail.com

The work has been prepared at author's own expense.

Competing interests: No competing interests have been declared.